

UTOPI OG FANTASI

Ressurshefte

**NASJONALMUSEET
FOR KUNST, ARKITEKTUR
OG DESIGN**

Utopi og fantasi ressurshefte

Arkitektur og historie i det 20. århundret

Det 20. århundret har vært preget av store omveltninger. Ingen epoke i Europas historie har på så kort tid gjennomgått så mange politiske og økonomiske forandringer. To verdenskriger, utviklingen av folkestyre og kamp mellom kapitalisme og sosialisme har gjort Europa til en sydende arena for sosiale endringer.

En tid med store omveltninger – da maskinene kom

I første halvdel av det 20. århundret var menneskene optimistiske og hadde stor tro på fremtiden, nye oppfinnelser og nye maskiner. Industrialismen som startet i forrige århundre ble videreført. Arbeidet som menneskene selv tidligere hadde utført, ble nå mer og mer overtatt av maskiner som utførte arbeidet både raskere, billigere og mer effektivt. Dette førte til store forandringer for mange arbeidere, men også for arkitektene. Industrimaskinene kunne produsere nye byggematerialer som betong, stål og glass – dette åpnet for helt nye muligheter. I 1909 oppstod det en kunstner- og arkitektgruppe i Italia som kalte seg for futurister. Futuristenes store drøm var å skape et helt nytt samfunn som skulle gjenspeile den tiden de levde i. En av de mest kjente av dem var arkitekten Antonio Sant'Elia. Han var begeistret for maskinene, teknikken og den elektriske strømmens kraft og fantastiske nye muligheter, og så for seg hvordan denne kraften kunne omsettes i en helt ny, moderne fremtidsby. Her skulle det være overdekkende trafikkarer for tog, biler og fly, store elektrisitetsverk, boligkomplekser i glass og terrassebologblokker. Ingen av planene hans ble gjennomført, og fremtidsbyen forble en arkitekturutopi. Likevel ser vi at mange av futuristenes ideer har likheter med hvordan byene våre ser ut i dag.

A. Sant'Elia, Elektrisitetsverk 1914

Kriger

Mye av optimismen ble knust under og etter første verdenskrig (1914–1918). De store ødeleggelsene la flere land i grus og gjorde mange mennesker hjemløse. Verden var ikke lenger den samme. Menneskene var usikre, og mangel på mat og boliger gjorde dem frustrerte og rådville. Arkitektene stod overfor store utfordringer. Et nytt samfunn skulle gjenoppbygges fra grunnen av. For å løse den store bolignøden, måtte de dra nytte av den tekniske utviklingen. Arkitektene tegnet nå enkle, nye boliger i glass, stål og betong. Det var både billigere og raskere å bygge enn det man hadde bygd tidligere. I 1925 tegnet den kjente sveitsiske arkitekten Le Corbusier (1887–1965) *Plan Voisin*, en helt ny bydel i Paris. Boligene han tegnet her betraktet han som maskiner som skulle være effektive, behagelige og hygieniske å bo i. Le Corbusier mente at hvis menneskene fikk ordentlige boligforhold, ville det ikke lenger bli misnøye og revolusjoner. Menneskene skulle bo i høye boligblokker med gode planløsninger og lys. Blokkene skulle være omgitt av parker med barnehager, idrettsplasser og supermarkeder i umiddelbar nærhet. Den korte avstanden til alle daglige gjøremål innebar at en slapp eksos, tung trafikk

og lang transporttid med buss og bane. Le Corbusiers *Plan Voisin* forble en utopi, og prosjektet ble aldri bygd, men han oppførte senere flere andre sosiale boligkomplekser som la vekt på de samme ideene.

På den kjente skolen Bauhaus i Dessau i Tyskland (1919–1933) eksperimenterte kunstnere, designere og arkitekter med å skape kunst, arkitektur og design som passet til det nye samfunnet de ønsket seg. Her skapte de arkitektur og design som kjennetegnes av enkle geometriske former, betong, stål, glass og rene farger. Formene skulle være enkle og virke som en kontrast til den kaotiske omverdenen som hersket etter krigen. De skulle gi brukerne og beboerne mulighet til ro, harmoni og konsentrasjon. Denne arkitekturen og designen betegner man som funksjonalisme. Formen skulle avspeile og følge funksjonen. På formen skulle man kunne gjenkjenne hva gjenstanden/huset skulle brukes til.

Med andre verdenskrig (1939–1945) blir nok en gang mange av visjonene for et bedre samfunn knust. Ingen krig har noensinne kostet så mange mennesker livet, ødelagt land og byer så fullstendig og fratatt så stor del av befolkningen levebrødet. Verden måtte bygges opp på ny. En ny organisasjon ble stiftet i 1945 og fikk navnet FN. Den hadde som mandat å fremme fred, rettferdighet, frihet og menneskerettigheter. Men det ble ikke ro i verden. Etter fredsslutningen i 1945 økte spenningen mellom supermaktene USA og Sovjetunionen. Verden ble delt i en østlig og en vestlig maktblokk og vi fikk *den kalde krigen* med krig i Vietnam og Korea og stadig trussel om atomkrig. Den kalde krigen varte helt fram til Sovjetunionen gikk i oppløsning i 1991.

Etterkrigstid

Til tross for den kalde krigen, ble det raskt utviklet nye idealer om et fredelig og rettferdig samfunn. Det mest vesentlige var å reparere Europa etter krigens herjinger og bygge nye boliger og drabantbyer slik at millioner av mennesker igjen kunne få tak over hodet. Vekten ble lagt på masseproduksjon og hurtigbygging. Det avgjørende var bygningens bærestruktur som måtte kunne gjentas i det uendelige. I etterkrigstiden ble de fremtidsrettede ideene til Le Corbusier ført videre i 1960-årenes drabantbyer, men disse var ofte preget av dårlig kvalitet både i forarbeid og utførelse.

Samtidig som drabantbyene vokste, kom det frem andre syn på hva som var gode byer for menneskene. En av dem var ideen om byen som arena for det dynamiske og mobile. Ved hjelp av teknikk og kommunikasjon ble bymennesket tolket som en evig reisende. Ikke bare mennesket, men også byen skulle kunne bevege seg fremover.

Bauhaus

Månelandingen

1960-tallet

På 60-tallet reiste menneskene ut i verdensrommet, og i 1969 satte Neil Armstrong, som første menneske, føttene på månen. Rolling Stones og Beatles var de store rockeheltene. Ungdommen gjorde opprør mot foreldregenerasjonen – de protesterte mot rasisme, Vietnam-krigen og tradisjonelle vestlige verdier. De kjempet for likhet, solidaritet og rettferdighet. Samtidig begynte media å ta større plass. TV gjorde sitt inntog, og det samme gjorde de første datamaskinene. Reklame og merkevarer fanget folks oppmerksomhet i mye større grad enn tidligere. Enkeltindividet ble stadig viktigere. Folk ville ha mer fritid, og de ville selv ha mulighet til å forme sitt liv og kunne velge alternative og annerledes levesett og boformer enn det som hadde vært vanlig tidligere.

Arkitekturfantasier og utopier på 1960-tallet

Mange av arkitekturutopiene som ble utviklet på denne tiden hadde til felles at bygningene/boligene skulle være flyttbare. Menneskene skulle kunne bevege som nomader rundt i verden og selv velge hvor de vill bosette seg. Boligen skulle fullt og helt være styrt etter beboernes behov.

For arkitekter, designere og kunstnere var romfart, månelanding og det nye forbrukersamfunnet til stor inspirasjon, og dette ga impulser til nye uttrykksformer. På denne tiden skapes noen av de mest fantasifulle og grensesprengende arkitekturutopiene og kunstverkene i vår tid. Med de nye materialene, ny teknologi og den ekspansive romfartutviklingen i bakhodet, tegnet de oppblåsbare boligballonger, flyvende og vandrende byer, transportable boligkapsler og byer under havet. Noen av de første arkitektene som presenterte boliger med nye og spennende løsninger var Alison og Peter Smithson med prosjektet *Fremtidens Hus* (1956). Dette var et prefabrikkert hus utført i formet plastikk. Bygningen var utformet som en kapsel som man ofte ser i romskip og bygd slik man forstilte seg at menneskene ville bo i år 2000.

Bilde: Neil Armstrong på månen

Bilde: fremtidens hus

Dagens utfordringer – megabyer

Stadig stigende befolkningsvekst har ført til dannelsen av megabyer med millioner av innbyggere. Disse byene utvider seg i rasende fart og spiser stadig opp mer og mer av den omliggende naturen og jordbruksflatene. Man tror at hele jordens befolkning vil bo i byer i 2025 og at det allerede i 2015 vil være minst 33 megabyer med over 8 millioner innbyggere. En stor utfordring er å finne løsninger på miljøproblemene dette medfører. Ved å planlegge byer og bygninger som er mest mulig miljøvennlige og bærekraftige, er arkitekter og byplanleggere viktige medspillere i arbeidet med å skape forandringer til beste for miljøet, for menneskene og fremtidige generasjoner.

De seks utvalgte arkitekturutopiene

Guy Rottier: Kabelferiebyen

De fremtidsrettede arbeidene til den franske arkitekten Guy Rottier kjennetegnes i første rekke av mobilitet og ønsket om at menneskene selv skal kunne velge hvor de vil bosette seg, også i forbindelse med ferie og fritid. Feriebyen som Rottier foreslår i 1965 bygger på samme prinsippet som en fjellheis. Hvert av feriehusene er knyttet til et seilbanesystem der husene fraktes rundt i landskapet festet til en kabel. Beboeren avgjør selv hvor og i hvilket landskap huset skal senkes ned på bakken. "Seilbanebutikken" forsørger feriehusene med mat og det aller nødvendigeste.

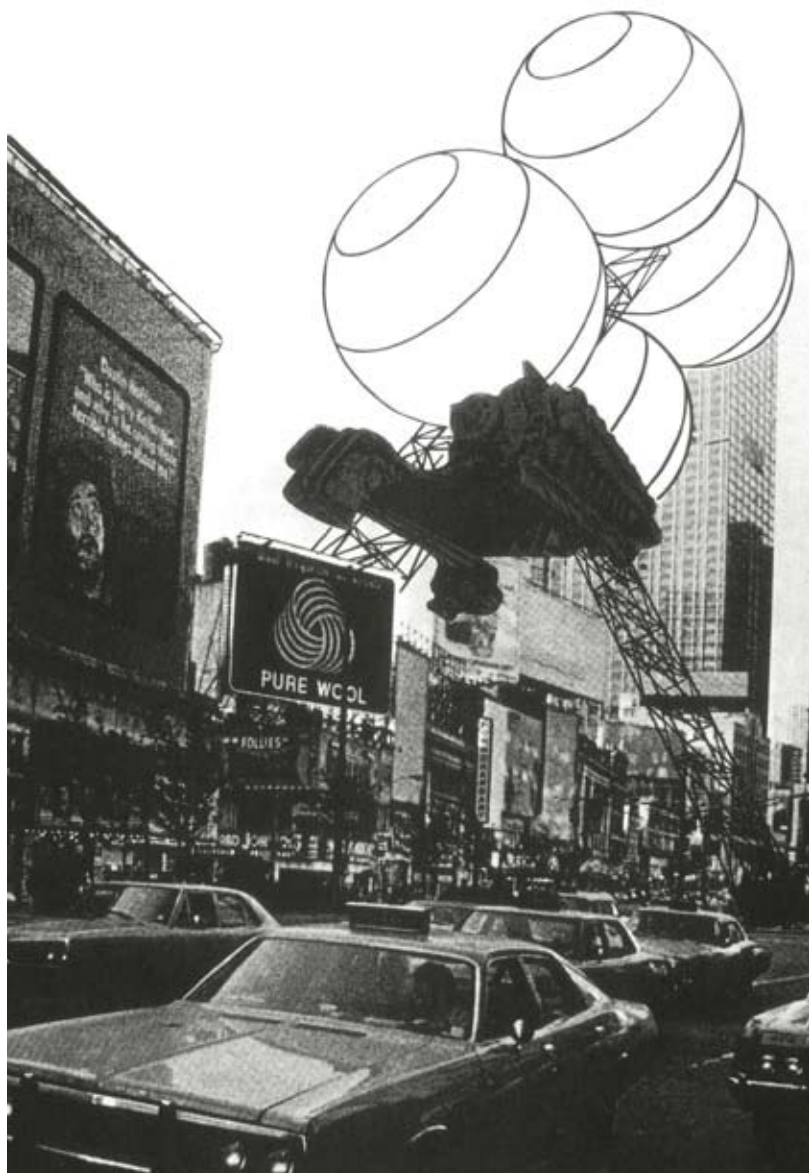

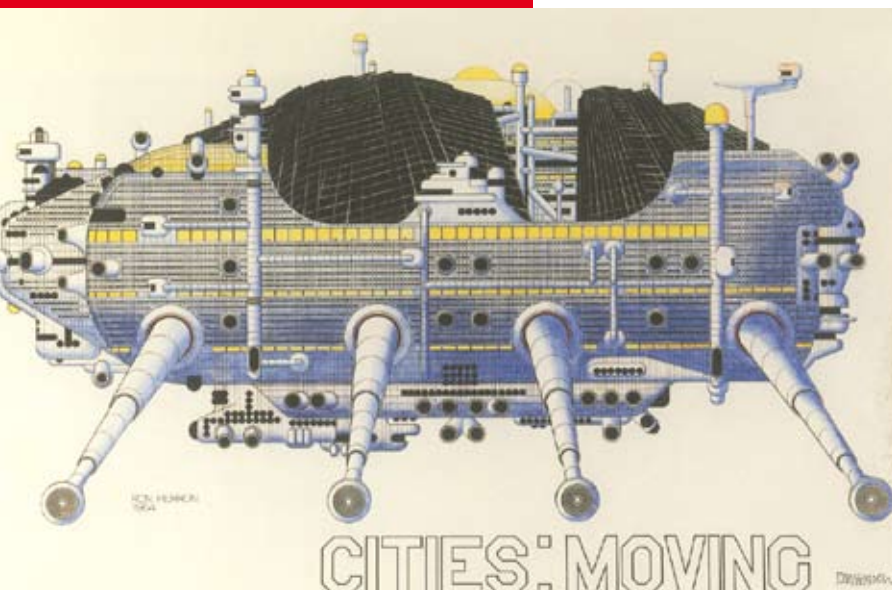
Haus-Rucker-Co:

Pneumacosc – den oppblåsbare boligen

Haus-Rucker-Co var en østerriksk arkitekt- og kunstnergruppe som arbeidet i grenselandet mellom skulptur og installasjoner i det offentlige rom på 1960- og 70-tallet. Navnet deres bygger både på landet de kommer fra (Hausruck er en region i Østerrike) og deres arkitekturfilosofi: å "rykke vekk" (wegrücken) eldre arkitektur for å gi plass for nyskapende ideer. Også Haus-Rucker-Cos prosjekter betegnes som del av poparkitekturen, med en nesten grenseløs eksperimentering og stor interesse for nye materialer blant arkitekter og kunstnere. Preget av tiden de levde i, eksperimenterte Haus-Rucker-Co med nye romdannelser – bærbare og mobile boenheter der menneskene skulle kunne ha mulighet til å velge nye og fleksible livsformer.

Pneumacosc er en stor oppblåsbar bobble i plast som fungerer etter samme prinsipp som en lyspære; bobblen kommer ferdig installert, og etter å ha blitt "skrudd på" allerede eksisterende arkitektur fungerer både strøm og vanntilførsel. Bobblen kan romme opptil 13 personer og har 6 kuleformede, innvendige rom som kan kobles til alt etter behov. *Pneumacosc* er plassbesparende, enkel å transportere og kan utvikles til større "boblekolonier", der bobblene skrues fast til allerede eksisterende byfasader.

Archigram: Vandrende byer

I 1961 ble tidsskriftet *Archigram* etablert. Tidsskriftet fikk navn etter en gruppe unge arkitekter og arkitektstudenter i London. Archigram var en av de mest kjente og fargerike arkitektgruppene på 60-tallet, og den dag i dag fremstår deres arkitektur som progressiv og fremtidsrettet. Inspirert av dette tiårets protestgenerasjon, reklame, tegneserier og romfart, skapte de en radikal og eksperimentell poparkitektur som opposisjonerte mot konservative livsformer og strenge bystrukturer. De feide inn på den britiske kunst- og arki-

tekturscenen og tok et grundig og entusiastisk oppgjør med etablissementet, både når det gjaldt metoder, formspråk og formidling. Sterkt inspirert av tidens månelanding, romfart og av Le Corbusiers "bomaskin" som skulle dekke alle beboeres behov på en komprimert liten flate, foreslår Archigram boligen som en bokapsel. Et redskap man bærer med seg og som kan plugges til store "bymaskiner" for eksempel for 20.000 beboere. Disse bomaskinene skulle ha alle tekniske tjenester og funksjoner man måtte trenge. Disse "vandrende byene" var mobile, store, overdimensjonerte, teknoide og bevegelige bymaskiner på bein som vandret over jordkloden og ga menneskene muligheten til å leve som nomader.

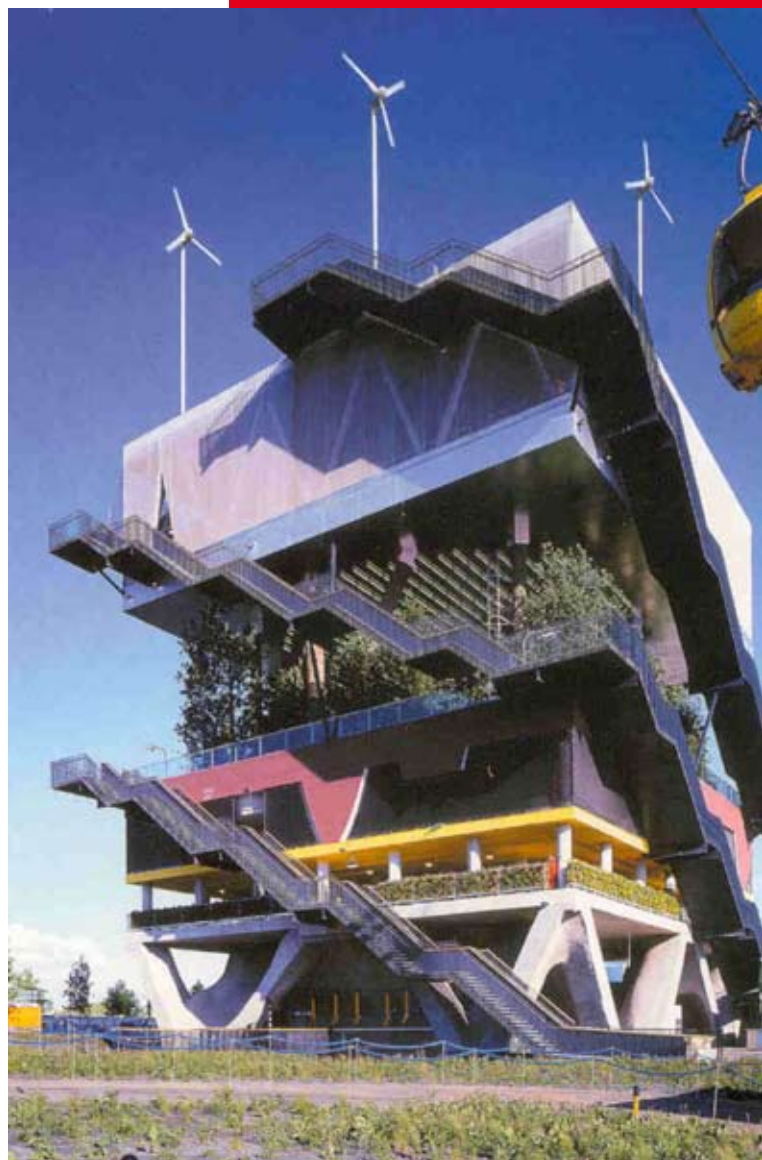
Future Systems: Peanøtthuset

Den engelske arkitekturgruppa Future Systems har lenge vært opptatt av å bruke materialer fra flyindustrien, romskipsindustrien, båtbygging og lignende. Arkitekturen de lager er ofte preget av mobilitet og teknologi. Future Systems' prosjekter er, som navnet tilsier, fremtidsrettede. De har jobbet med svært ulike prosjekter; boenheter i verdensrommet, økologiske skyskraperer, møbler, bestikk og klær. *Peanøtthuset* fra 1984 er et lite transportabelt hus for to personer som kan plasseres i ulike omgivelser. Selve boligen er montert ytterst på en lang kran og kan roteres og senkes etter beboerens ønske om lysinnslipp og kontakt med sjø, land eller luft.

MVRDV:

Vertikalt landskap

I flere land i Europa og i verden forøvrig, ser vi at menneskene opptar stadig mer plass. Enkelte byer øker sitt omfang og utvikler seg i faretruende fart til såkalte "megabyer". Dette fører til overbefolkning, plassmangel og omfattende miljøproblemer der natur- og jordbruksarealer bygges ut og ødelegges. Selv om dette ikke er et stort problem i Norge nå, er det en av de største utfordringer mange arkitekter står overfor internasjonalt. Den nederlandske arkitektgruppa MVRDV foreslo i 2000 å bygge et nytt "naturlandskap" i høyden i stedet for bredden. Slik sparer man plass og gir rom for verdifulle natur- og jordbruksarealer. Det vertikale landskapet i seks sjikt er også et selvforsynende og selvstendig miniøkosystem som sparer energi, vann og infrastruktur. I fremtiden kan det tenkes at et slikt vertikalt landskap kan utvides til å inneholde for eksempel boliger, skoler, butikker og andre funksjoner menneskene er avhengige av. Resultatet av dette kan bli egne, selvstendige kolonier eller byer som belaster miljøet i mye mindre omfang enn det vi ser i dag.

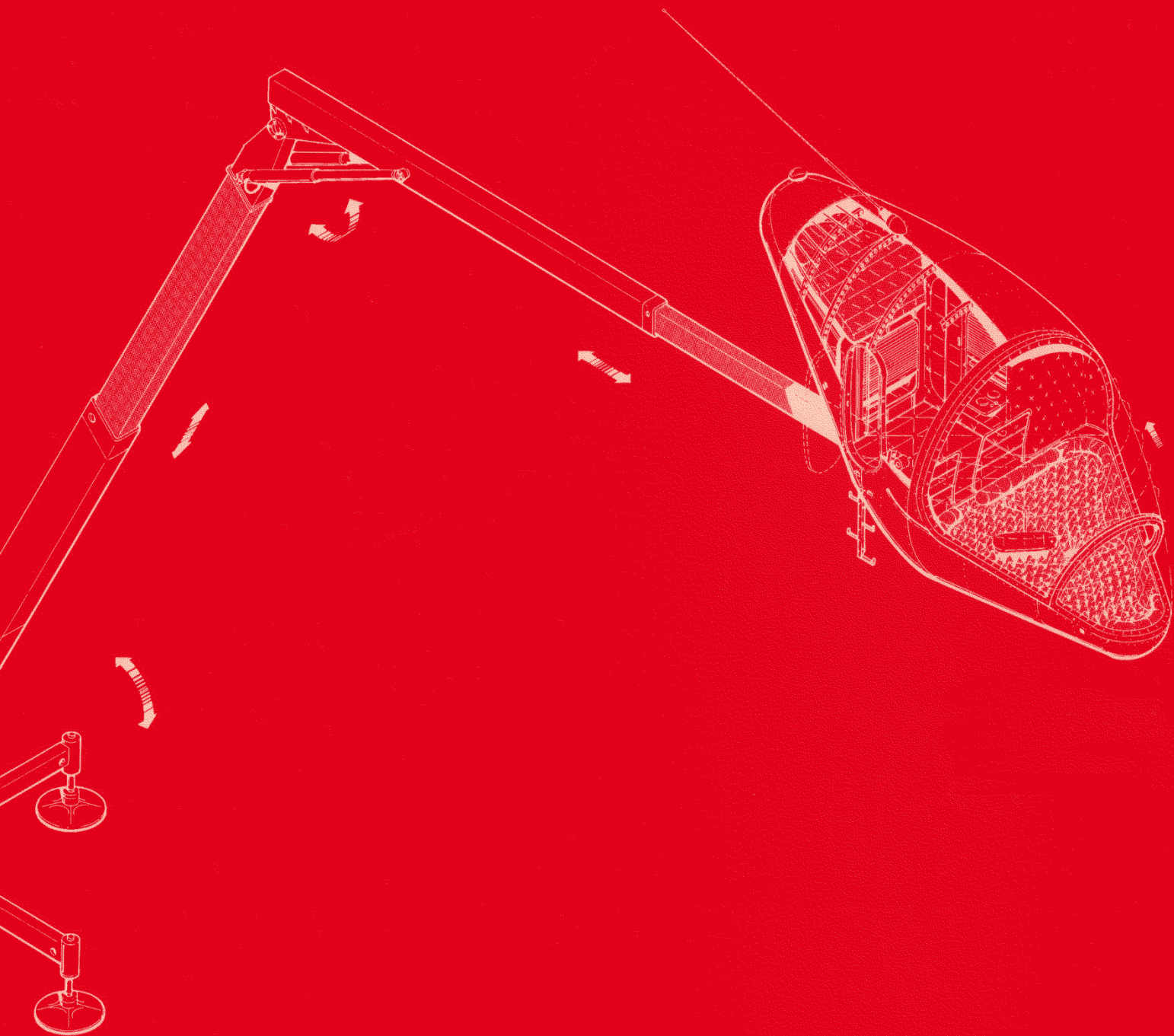

Jennifer Siegal / Office of Mobile Design: Hydra – boliger under havet

Vil det være nok plass, lys, luft og vann for alle i fremtiden? Kan en fremtidig miljøkatastrofe føre til at vi må bosette oss under havoverflaten?

Det amerikanske arkitektkontoret Office of Mobile Designs utopi beskriver boliger under havet der boenhetene kan forbindes og slås sammen til mindre grupper og kolonier. Hver bolig er en masseprodusert, oppblåsbar, mobil struktur som reagerer på miljøutfordringer som global oppvarming og resirkulering. Loddrette, stilkaktige konstruksjoner inneholder de nødvendige innretningene for intern strøm- og energiforsyning der strømmen utvinnes ved hjelp av solenergi. Boligene har også et nyskapende vannforsyningsystem; regnvann samles og lagres i bassenger, sjøvannet avsaltes og spillvann blir rensset. På denne måten har beboerne tilgang til vann og energi som også gjør det mulig å dyrke frem mat.

Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design 2008

Prosjektleder og kurator for utstillingen: Anne Marit Lunde

Nettverksansvarlig: Jeanette Eek Jensen

Ressurshefte: Anne Marit Lunde og Eli Solsrud

**NASJONALMUSEET
FOR KUNST, ARKITEKTUR
OG DESIGN**